

STADSHOLMEN

NATT OCH DAG 1

ÅKESHOVS SLOTT

Åkeshovs gårdsväg

ÅKESHOV

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

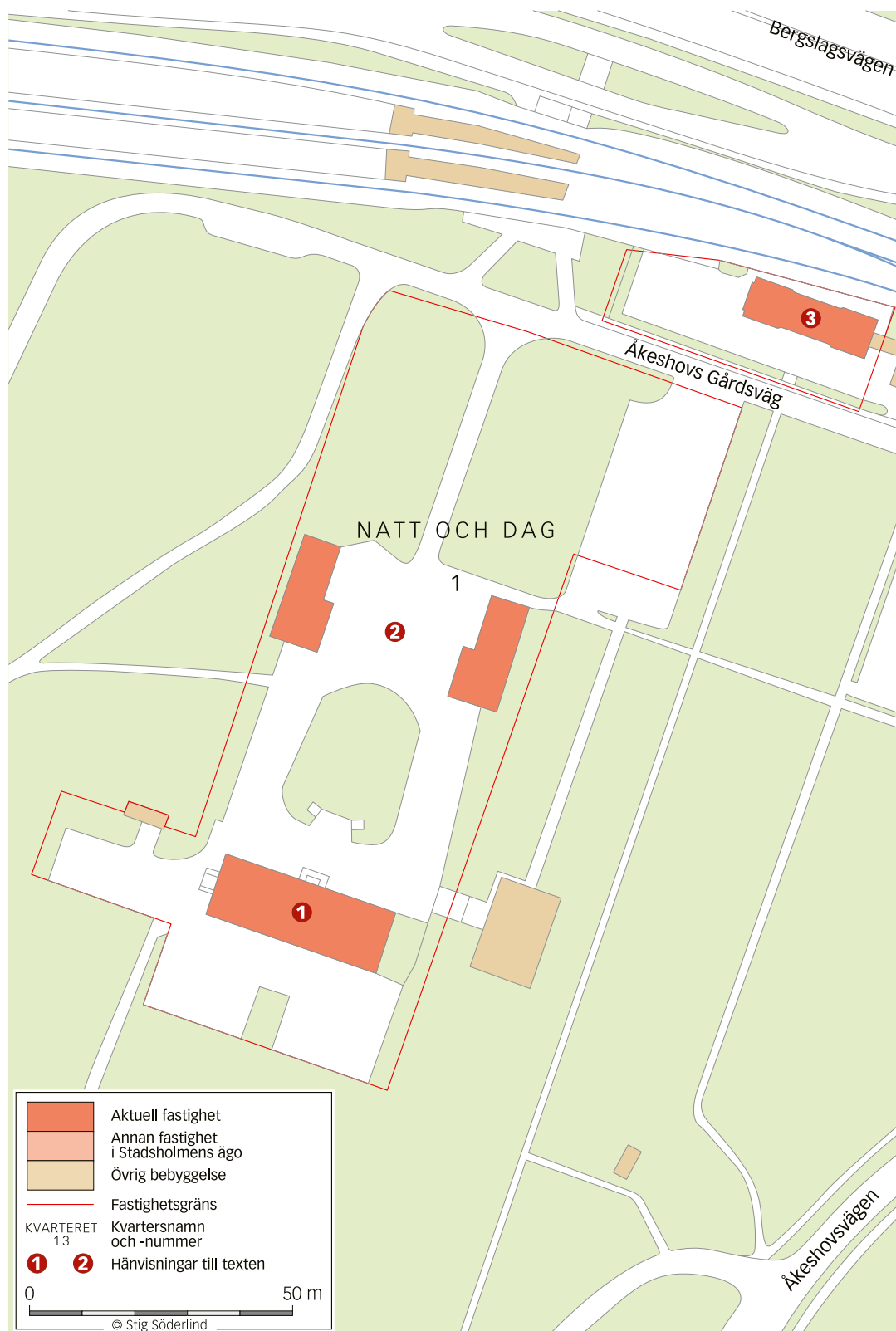
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladen.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladen kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladen finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

1 HUVUDBYGGNAD

2 FLYGLAR

3 ORANGERIET

PÅ 1680-TALET FANNS TÄT GRANSKOG BAKOM SLOTTET. KRING HUVUDBYGGNAD OCH FLYGLAR FANNS EN STENMUR. GRIPENHIELMS MÄLARKARTA, SSM FA 20120, ORIGINAL I KB.

Åkeshovs slott präglas framför allt av Gabriel och Daniel Stierncronas ombyggnader på 1720-och 1740-talet, även om det uppfördes redan på 1640-talet. Stora delar av den fasta rokokoinredningen är bevarad.

Slottet har varit i adlig ägo fram till 1800-talets andra hälft och de fasta inredningarna är mycket påkostade. Till exempel kan de båda rokokospisarna med skulpterade omfattningar i salarna nämnas. Egendomen drevs som fideikommiss från 1720-talet fram till 1853, en ägandeform som redan under 1800-talet började avvecklas i de flesta av Europas länder. Åkeshov köptes in av Stockholms stad vid sekelskiftet 1900 och kom att användas som vårdinrättning. Av tiden som "sinnesslöanstalt" och senare flyktingboende och skola finns emellertid inga synliga spår bevarade.

Åkeshovs slott är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort

kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Stadsdelen Åkeshov i Bromma bildades 1926. Namnet kommer från egendomen Åkeshovs gård eller slott, vars stora ägor idag är uppdelade på fler stadsdelar. Gårdens namn var från början Nockeby. Det äldsta omnämnandet är från år 1400 då "Nokkaby" tillhörde Peder Ålänning, rådman i Stockholm. På 1600-talet när Åke Axelsson Natt och Dag uppförde den nuvarande slottsbyggnaden var området fortfarande lantligt. På Gripenhielms Mälarkarta från 1680-talet avbildas slottet med tät granskog i bakgrunden. I området finns fortfarande skog i form av

STOCKHOLMS STAD INHYSTE MARGARETHAHEMMET FÖR "FALLANDESJUKA SINNESSLÖA" I SLOTTET FRAM TILL 1917. OM PERSONERNA PÅ BILDEN ÄR PERSONAL ELLER INTAGNA ÄR INTE KÄNT. SSM FA24217

GÅRDSPLANEN RAMAS IN AV HUVUDBYGGNADEN OCH DE TVÅ FLYGLARNA. FOTO: J. MALMBERG.

DEN VÄSTRA FLYGELN. DEN KVADRATISKA DELEN UPPFÖRDES PÅ 1600-TALET OCH DEN LÄGRE TILLBYGGNADEN HUNDRA ÅR SENARE. FOTO: J. MALMBERG.

naturreservatet Judarskogen. Det finns också en hel del bostadsbebyggelse samt sedan 1952 tunnelbanestationen Åkeshov strax norr om slottet.

HISTORIK

Fastigheten Dag och Natt är endast en liten del av den ursprungliga gården och omfattar huvudbyggnaden, två flyglar och ett orangeri. Slottsträdgården tillhör sedan nyligen inte längre samma fastighet. Namnet Åkeshov kommer av ägaren Åke Axelsson Natt och Dag som började uppföra den nuvarande huvudbyggnaden 1642. Slotten med flyglarna finns avbildade i Dahlbergs Suecia. Då låg entrén till huvudbyggnaden i ett utanpåliggande trapptorn mitt för dagens entré och huset täcktes av ett sadeltak. På 1720-talet fick huvudbyggnaden sitt nuvarande utseende då Gabriel Stierncrona lät riva trapptornet och uppföra ett säteritak. David Stierncrona, den förste fideikommissarien av egendomen, lät 1747 bekosta en helt ny inredning i samband med att han gifte sig med Agneta Wrede: taklister, pisar och kakel-

ugnar, dörrar samt målade väggfält inom panelverk med förgyllda, skulpterade ramar. Många paneler och dörrblad var av helfransk konstruktion. Sannolikt stod Carl Hårleman för inredningsritningarna medan de målade väggfälten kan ha utförts av Johan Pasch. Vid samma renovering tillbyggdes flyglarna med varsin lägre del och ett orangeri uppfördes. Gården var i släkten Stierncronas ägo till 1853 då den byttes bort till familjen Frisendorff, för att sedan byta ägare ytterligare ett par gånger under kort tid. Vid sekelskiftet 1900 styckades gården av och de båda salarnas väggfält och dörröverstycken såldes. De kom att hamna i Stockholms handelskammares hus inom kvarteret Jakob Större där de finns kvar idag. År 1904 köptes slottet av Stockholms stad. Här inhystes det så kallade Margaretahemmet för "fallandesjuka sinnesslöa" fram till 1915. Därefter blev gården enbart "sinnesslöanstalt" till 1940-talet. Vid omvandlingen till anstalt togs ett antal målade vävtapeter ner liksom en praktfull kakelugn med Herkules och hydran. Föremålen hamnade i stadsmuseets

**SOM BRUKLIGT VAR HAR ORANGERIET STORA FÖNSTERÖPPNINGAR MOT SÖDER MEDAN NORDVÄGGEN SAKNAR ÖPPNINGAR.
FOTO: J. MALMBERG.**

samlingar. De båda skulpterade spisarna i salarna murades igen och väggarna i bottenvåningens sal försågs med pärlspontpanel. Under kriget inrymdes baltiska flyktingar här och efter kriget användes byggnaden som skola en tid. På foton från 1950-talet är salen i bottenvåningen använd som skolsal.

OMBYGGNADER

På 1950-talet genomfördes en stor restaurering. Ambitionen var att återställa 1700-talets interiörer samtidigt som en viss modernisering genomfördes. Kopior av originalmålningarna i den övre salens väggfält sattes upp. Vävtapeterna med herdescener deponerades åter i slottet på ursprunglig plats efter att ha rengjorts av en konservator. Kakelugnen med Hercules och hydran kom emellertid att stanna i Stadsmuseets samlingar. Samtliga golv lades om, i vissa fall i 1700-talsstil med en fris av kalksten och med användning av gammalt virke. Takstolen

**DETALJ AV PORTKLAPP AV BRONS I FORM AV EN FISK.
FOTO: J. MALMBERG.**

DEN PÅKOSTADE PORTALEN ÄR DATERAD 1723 OCH BÄR DET DÅVARANDE ÄGARPARETS VAPENSKÖLDAR; STIERNCRONA OCH AMYA. FOTO: J. MALMBERG.

TRAPPLOPPET I HUVUDBYGGNADEN UPPFÖRDES PÅ 1720-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

I BOTTENVÅNINGEN FINNS VALV FRÅN HUSETS UPPFÖRANDE PÅ 1600-TALET, ETT AV FÅ SPÅR AV DEN ÄLDSTA INREDNINGEN. FOTO: J. MALMBERG.

DEN SKULPTERADE SPISEN I BOTTENVÅNINGENS SAL MURADE IGEN UNDER TIDEN DÅ SLOTTET ANVÄNDES SOM INSTITUTIONSBYGGNAD. FOTO: J. MALMBERG.

HERDEMÅLNINGARNA TOGS NER NÄR SLOTTET OMVANDLADES TILL VÄRDINRÄTTNING. DE SATTES UPP IGEN VID RENOVERINGEN PÅ 1950-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

på vinden byttes sannolikt, väggar och snickerier målades och murarna putsades. En frontespis som tillkommit på 1910-talet i huvudbyggnadens italian på sydsidan togs bort. Igenmurningen i spisarna avlägsnades. Man installerade också en hiss. Efter ombyggnaden flyttade Bromma församling in. Den stora salen en trappa upp blev allmänhetens väntrum utanför pastorsexpeditionen. I bottenvåningens sal sammanträdde kyrkofullmäktige.

Under 2000-talet har den östra flygeln grundförstärkts. Det visade sig att den del som tillbyggdes på 1740-talet hade innehållit ett stort rum med flera stora eldstäder intill varandra och sannolikt varit någon sorts ekonomibyggnad. I den äldre delen av flygeln hade golvnivån höjts då huset tillbyggdes. Ett välbevarat, mönsterlagt tegelgolv dokumenterades. Fastigheten övertogs av Stadsholmen 2007.

BYGGNADSBESKRIVNING

Gården

Åkeshovs gårdsväg skiljer orangeriet från resten av

fastigheten. Från vägen leder en grusad uppfart genom två grindstolpar, genom en kort allé och fram till den grusade gårdsplanen. Huvudbyggnaden ligger på gårdsplanens södra sida och de två flyglarna på den norra. Mot öster avgränsas gården med en stenmur. På gården finns en oval, gräsbevuxen yta med en plantering närmast huvudbyggnaden. Även söder och väster om huvudbyggnaden finns grusade ytor, den förra troligen för leveranser med bil och den södra en terrass med möjlighet att ställa ut bord sommartid. Från terrassen leder en gräsbevuxen ramp ner mot trädgården, vilken avgränsas från terrassen med en stenmur.

Exteriör

Huvudbyggnaden

Huvudbyggnaden av sten är två våningar hög med plåtklätt säteritak. På taket finns en takryttare där det hänger en klocka. I det nedre takfallet, ovanför poren, finns ett ur med romerska siffror. Uret fanns där redan på Margarethahemmets tid. Sockeln

MÅLNINGARNA I SALEN PÅ ANDRA VÅNINGEN ÄR KOPIOR AV DE SOM TOGS NER VID SEKELSKIFTET 1900. FOTO: J. MALMBERG.

är slätputsad utom närmast porten där den är av sandsten. Fasaderna är slätputsade och indelade av lisener. Fönster- och dörröppningar har släta, putsade omfattningar. Fönsteröppningarna är stickbågiga, fönstersnickerierna är av 1700-talstyp men tillverkade på 1950-talet. Huvudentrén mot gården nås via en hög trappa av sandstensblock. Portalen av sandsten har en skulpterad vapensköld som avbildar Gabriel Stierncronas och hustrun Antoinette Maria Amyas vapen samt årtalet 1723. Portens överljusfönster har ett gallerverk av förgylld växtornamentik.

Flyglarna

Flyglarnas äldsta delar är kvadratiska, två våningar höga stenbyggnader under plåttäckta, pyramidformade tak. De är tillbyggda med varsin lägre del mot norr med plåttäckta sadeltak. Murarna är slätputsade med hörnlisener, socklarna är av sandsten. Fönsteröppningarna är stickbågiga med släta, putsade omfattningar. Dörrbladen har panel av liggande brädor.

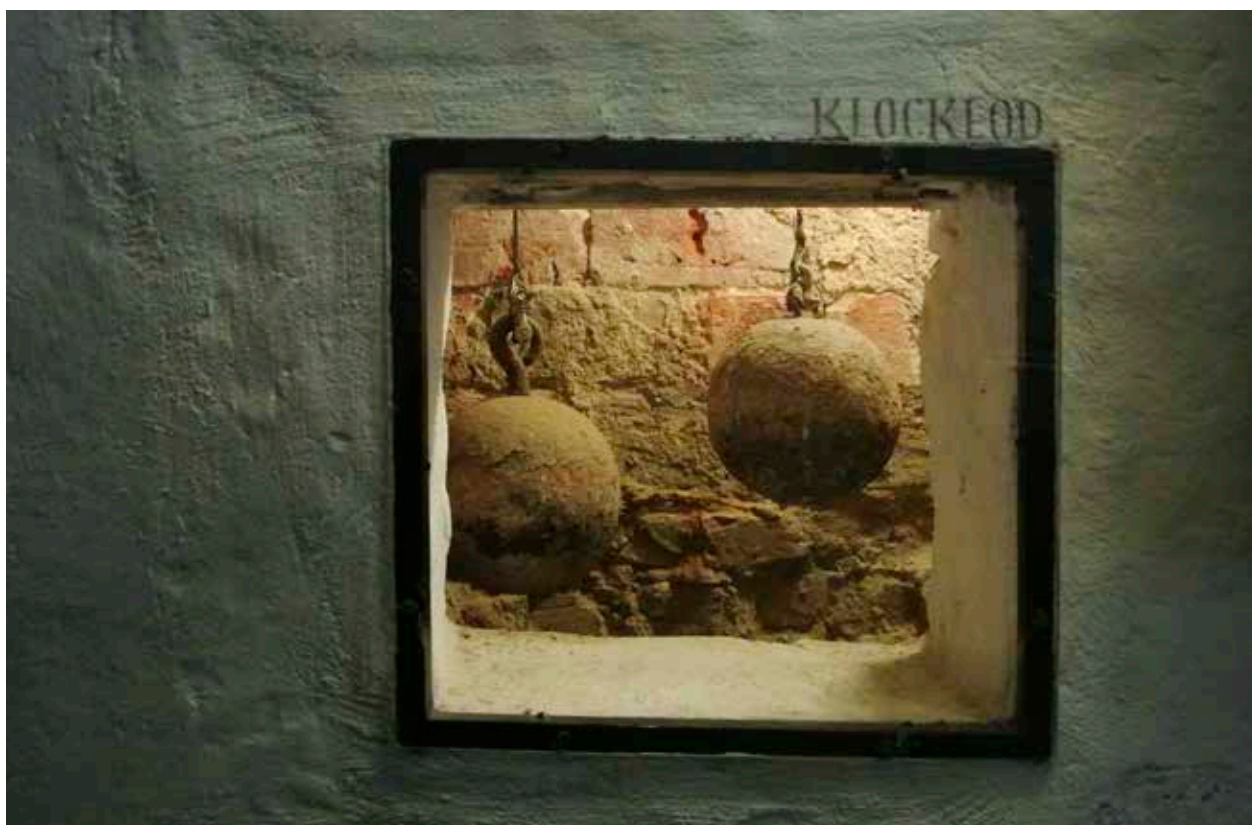
Orangeriet

Byggnaden är av sten, en våning hög med plåttäckt tak. Murarna är delvis slätputsade, delvis rusticerade. Mot söder finns två mindre och fem större fönster indelade med spröjs. Den delvis glasade, sentida entrédörren utgör en del av mittfönstret. Dörröppningar finns också mot öster och väster. Sockeln är av sandsten. Byggnaden renoverades 2009, karaktären av orangeri återskapades

Interiör

Huvudbyggnaden

Interiören präglas huvudsakligen av ombyggnaden på 1740-talet. Då uppfördes trapploppet innanför huvudentrén. De två salarna, en på var våning, vänder sig mot söder. Det finns helfranska bröstpaneler i flera rum och höga paneler från 1750-talet i salen på övre våningen. Båda salarna har öppna spisar med skulpterade omfattningar. I ett rum i övervåningen finns oljemålade väggfält med herdescener. Det förekommer helfranska enkeldörrar och dörrfoder från

I KÄLLARTRAPPAN SYNS KLOCKLODET TILL KLOCKAN PÅ HUVUDBYGGNADENS TAK. FOTO: J. MALMBERG.

I DEN VÄSTRA FLYGELN FINNS RESTERNA AV EN MURAS SPIS BEVARAD I BOTTENVÅNINGEN. FOTO: J. MALMBERG.

I DEN ÖSTRA FLYGELN FINNS TAK-LISTER OCH FÖNSTER-SNICKERIER AV 1700-TALSTYP BEVARADE. FOTO: J. MALMBERG.

ORANGERIET HAR ETT GOLV AV ÄLDRE KALKSTENSPLATTOR. DEN MURADE SPISENS ÅLDER ÄR OKÄND MEN LUCKAN ÄR AV ÄLDRE TYP. FOTO: J. MALMBERG.

1700-talet liksom helfranska pardörrar och dörrfoder från 1800-talets början. Kakelugnarna är dels från 1700-talets slut, dels från 1800-talets början. Två av kakelugnarna är deponerade från Stockholms stadsmuseums samlingar men en blåvit 1700-talskakelugn är bevarad från före renoveringen. I stadsmuseets samlingar finns även delar av en grön 1600-talskakelugn med spiralkolonetter som tidigare var placerad i orangeriet och en kakelugn med blå dekor som bland annat föreställer Hercules och hydran. Den tillverkades på 1740-talet men togs ner när slottet inreddes till vårdanstalt. Vinden är delvis inredd och under delar av byggnaden finns välvda källare.

Flyglarna

Den östra flygeln har bevarade inredningsdetaljer från 1700-talet och 1800-talet. Den västra flygeln har fungerat som kök och har därför inte haft någon påkostad inredning. En del av en murad spis har dock sparats synlig i en vägg i bottenvåningen.

Orangeriet

Byggnaden har ett äldre kalkstensgolv och profilerad taklist. Där finns en murad spis med järnlucka.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.